

Борис Т. П., здобувач кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Надольська В. В.

Музей як соціокультурний інститут у науковій спадщині М. Ф. Федорова

У статті висвітлюються сутнісні характеристики музейних установ філософа і музеєзнавця М. Ф. Федорова. Його загальнотеоретичні ідеї вказують на визначення музею як «зображення світу», «собору усіх вчених товариств» і «Міжнародного музейного закладу», а також на його роль у житті суспільства.

Ключові слова: музей, філософ М. Ф. Федоров, міжнародний музей.

На сучасному етапі розвитку глобалізаційних процесів, потужну комунікативну міжкультурну роль відіграє музей, як простір збереження суспільного надбання, фіксації історичних віх країн і результатів діяльності науковців (музеєзнавців, філософів, художників та ін.). До таких науковців належить російський мислитель, Микола Федорович Федоров. Розпочавши свою педагогічну діяльність у провінційних містах, М. Ф. Федоров став знаним фахівцем з музеєзнавства, працюючи у Румянцевському музеї в Москві. Саме тут він формувався як філософ-футурист і музеєзнавець. Уся його творчість пронизана прагненням об'єднати людство як в його цілісний простір багатоманітності, так і в його швидкоплинності зміни поколінь, у музей як останній залишок культу предків – батьків, який наповнений речами-обличчями, речами-духами. Тому людство має зробити всі можливі спроби, щоб зберегти цей особливий простір у музеї [1; 4].

Музеї є центрами культурного відродження народу, які до вимог часу постійно зазнають трансформаційних змін. В епоху грубого утилітарного прогресу, боротьбу за споживача, саме музей залишається осередком тихого та культурного життя доісторичних речей, що вийшли з ужитку, але зберігають свою духовну цінність як свідки епохи, сучасники свого часу. М. Ф. Федоров вважав, що знищити музей неможливо, тому що він як «тінь

супроводжує життя і як могила, стоїть за всім живим. Кожна людина «носить у собі музей навіть проти власного бажання, як мертвий додаток, як докори сумління; бо зберігання є корінним законом» [3, 340] її природи. Відтак, «музей, як вираження усієї душі, поверне нам душевний спокій, внутрішній лад, подарує радість, яку відчуває батько при поверненні блудного сина. Хвороба століття, переконаний філософ, і полягає саме у відмові від минулого, від спільної справи всіх поколінь, що і позбавило наше життя сенсу і мети...» [3, 341–342]. Тому значення музею полягає у вирішенні існуючих спільних проблем на основі принципів толерантності та необхідності збереження існуючого різноманіття світу. Адже для взаємного обміну та взаємозбагачення інформацією, що є основним способом взаємодії у людському суспільстві, конче необхідний «мир внутрішній і лад душевний, ... необхідно бути не ворогами своїх предків, а справді їх вдячними нащадками» [3, 342]. М. Ф. Федоров бачив практичний шлях такого єднання через застиглу в музеях історію, що створює місток між цілими світами, воскрешає покоління. Водночас, за його ідеєю музей залишається « ... собором облич, діяльність його полягає не в накопиченні мертвих речей, а у поверненні життя решткам всього того, що віджило...».

Таким чином, музей для М. Ф. Федорова є вираженням загальної пам'яті для усіх людей (братів), як собору всіх, хто нині живе. «Братами ми вже народжуємося, але для збереження і ще більше для відновлення братства, для усунення причин, що руйнують братське почуття, потрібне знання ... потрібне взаєморозуміння. Братство, як і життя, є дар від народження...». Втім, поки буде людина ставити перед собою лише матеріальне та жити теперішнім, тут і тепер, бачити свою мету виключно у насолоді, доти нездоланною лишатиметься прірва між минулим і теперішнім, батьками та дітьми. Братерство полягає «не в одному почутті братерства, а й у братньому знанні (взаємознанні) та з братньої дії – воскресіння пам'яті минулого» [5].

Політична, міжконфесійна, ідеологічна та інші ворожнечі є наслідком перерваного зв'язку поколінь, історичної традиції, що забезпечувала духовну

єдність. «Музей в даному контексті як творіння історії, для якої примирення ворогуючих складає основне завдання і вищу духовну місію» – такий музей сприяє осмисленню кожним свого хибного шляху, примиритися і, таким чином, ліквідувати розділення за яким би то не було принципом чи ознакою, завершити боротьбу, що веде до страждань і смерті. М. Ф. Федоров був впевнений, що «віра і надія на можливість одностайності й єдності в роді людському давно втрачені; неможливість єдності вважається незаперечною істиною, а тим часом її необхідність стає з кожним днем все очевиднішою, потреба в ній відчувається все сильніше...» [5]. Музей як «зображення світу» є протиставленням минулого і майбутнього, природного і штучного, а також і як заклад науковий – «собор усіх вчених товариств», які об'єднуються в єдине ціле для спільної мети.

Внутрішнє культурне єднання народу постає необхідною передумовою для міжкультурного діалогу. Тому наступним кроком на шляху до всезагальної єдності світового суспільства слід за створенням народного музею, повинно бути формування міжнародного музею. «Міжнародний Музей» є таким не лише за своїм «особовим складом, але і за сферою занять». Він, «як історичний, є дослідженням спільного походження або спорідненості, причин розриву, або забуття спорідненості; як лінгвістичний він має за предмет своїх зацікавлень об'єднання в мові; як природній, він створює землеробсько-метеоричний регулятор, знаряддя зміцнення світу» [2; 5].

«Істинний музей» М. Ф. Федорова є «вираженням трьох найголовніших здібностей людської душі, об'єднаних в пам'яті, тобто він є вираженням згоди і повноти душевної, адже він є розум, що не тільки розуміє, а й відчуває втрати, і не просто відчуває, а спрямовує всю свою діяльність на повернення, воскресіння втраченого». Музей не допускає забуття всезагального блага, адже тільки пам'ять про головне, про нашу первинну всенародну єдність робить благо всезагальним.

Втім, проект музею єднання поколінь та культур досі залишається теоретичним гаслом, лише заклик. Сам мислитель відзначав, що реальністю сучасного йому музею є «могильна тиша, мовчання цвинтаря є загальною ознакою нинішнього музею, які роблять з нього повну протилежність галасливому промислово-торговому місту, серед якого він зазвичай знаходиться. Археологічне відділення музею з його уламками історії, вкритими іржею речами, черепи та кості – ці вихідці з могил, – це теж цвинтар, але з розритими могилами». По суті, музей і до сьогодні є тим кладовищем, перенесеним і поставленим в центрі міста. Проект музею М. Ф. Федорова передбачав збереження не стільки тілесних згадок минулого, скільки духовну єдність із ними, що можливо лише за умови чутливої душі, яка прагне братерства та єдності, як наприклад, «для бібліотекаря книжковий фонд є лише книгосховищем, то для читача вона перетворюється на душесховище, бо, читаючи, неможливо не уявляти автора; читач мимоволі малює у своїй уяві його портрет, чує його голос, поринає в його почуття і думки, проте робить це ненавмисно, незалежно від власної волі лише тому, що не може цього не робити...» [5].

У сучасному вимірі музей виступає багатофункціональним інститутом, який накопичує, зберігає матеріальні та духовні цінності як джерела світових надбань, а також популяризує їх у предметному просторі.

Музейний простір, у якому постійні експозиції й виставкові заходи пояснюють людям світ як глибину віків, потребує переосмислення сутності, а також визначення ролі музеїв у служінні суспільству, особливо впродовж останніх десятиліть. Музеї повинні перетворитися на місця примирення: примирення з минулим, і між колишніми конфліктуєчими поколіннями, але не намагаючись гармонізувати історію.

Список використаних джерел:

1. Каулен М. Идеи Николая Федорова в современном мире / М. Каулен // Музей. – 2010. – № 6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nffedorov.ru/w/images/c/cb/Musej_6_2010.pdf#page=4.

2. Мастеница Е. Н. Феномен музея в философском наследии Н. Ф. Федорова / Е. Н. Федорова // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусства. – 2011. – № 3(8). – С. 137–142.
3. Музееведческая мысль в России XVIII–XX веков : Сборник документов и материалов. / Колл. авт. // Отв. ред. Э. А. Шулепова. – М. : Эстерна, 2010. – 960 с. : ил.
4. Семенова С. Философ всеобщего дела / С. Семенова // Музей. – 2010. – № 6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nffedorov.ru/w/images/c/cb/Musej_6_2010.pdf#page=4.
5. Федоров Н. Ф. Музей, его смысл и значение / Н. Ф. Федоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : dugward.ru/library/fedorov/fedorov_muzey.html.

Музей как социокультурный институт в научном наследии М. Ф. Федорова

В статье освещаются сущностные характеристики музейных учреждений философа и музееведа М. Ф. Федорова. Его общетеоретические идеи указывают на определение музея как «изображение мира», «собора всех ученых обществ» и «Международного музейного заведения», а также на его роль в жизни общества.

Ключові слова: музей, философ М. Ф. Федоров, международный музей.

The museum as a social and cultural institution in the scientific heritage of M. F. Fedorov

The article highlights the essential characteristics of museum institutions by philosopher and museologist M. F. Fedorov. His general theoretical ideas point to the definition of a museum as «description of the world», «assembling of all scientific societies» and «International museum institution» and also on its role in the life of society.

Keywords: museum, philosopher M. F. Fedorov, international museum.

Борис Т. П. Музей як соціокультурний інститут у науковій спадщині М. Ф. Федорова / Т. П. Борис // Збірник наукових праць до 40-річчя історичного факультету : за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студ. «Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія і сучасність» (30 квіт. 2015 р.) / [за заг. ред. Н. М. Буглай]. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – С. 219–222.